

## The Essence of the Family in Traditional and Modern Culture (Philosophical Analysis)

UDC: 111:173

DOI: 10.15421/172234

**Shatalovych Oleksandr<sup>1</sup>****Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-7388-9216>, [shatalovich\\_a@fsmv.dnu.edu.ua](mailto:shatalovich_a@fsmv.dnu.edu.ua)****Shatalovych Inna<sup>1</sup>****Ph.D., Assoc. Prof., <https://orcid.org/0000-0001-8679-9228>, [shatalovich\\_i@fsmv.dnu.edu.ua](mailto:shatalovich_i@fsmv.dnu.edu.ua)****<sup>1</sup>Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)**

### Abstract

The aim of the study is to examine the essence of the family in traditional and modern culture through the prism of philosophical analysis. The research methodology includes historical-philosophical, socio-cultural, metaphysical, hermeneutic and comparative approaches. The main results of the research: the authors have revealed that the spectrum of understanding the essence of the family in traditional and modern culture unfolds as a polemic between the paradigms of realism and nominalism, that is, it is a continuation of a long-standing dispute about the existence of universals and the solution of the question of accidental existence; the family can be considered as a single term (a single family, the first essence, an individual), as a general term (a general understanding of the family, the second essence, a universal) and the ultimate category of being (transcendentalia), if we proceed from a metaphysical approach; family properties appear as a universal language frame, a semiological model for describing the world, a family code for describing the universe, and this is the understanding of the family as a transcendental; the authors have shown by examples of etymological analysis that the understanding of the family (as an individual, universal and transcendental) has a terminological fixation in the history of culture; the authors have emphasized that the functions and basic needs only help to define the family, but do not reveal its essence; reproductive, sexual, socializing, psychotherapeutic, household functions of the family are important, but the family way of being itself is a more important need; universality and integrity are the main signs of understanding the family in traditional culture, but in modern culture the discourse of nominalism begins to dominate and the emphasis shifts to the signs of individuality and accident, the boundaries of the family are expanding, and the scientific criteria of the family are softened; the authors have suggested that the conceptual and terminological crisis in the understanding of the modern family is the result of the dominance of nominalistic interpretations of the family.

**Keywords:** family, families, family systems, marriage, the essence of the family, definition of the family, universality of the family, philosophy of the family, familistics

**Citation:** Shatalovych, O., & Shatalovych, I. (2022). The Essence of the Family in Traditional and Modern Culture (Philosophical Analysis). *Grani*, 25(3), 36-41. <https://doi.org/10.15421/172234>

## Сутність сім'ї у традиційній та сучасній культурі (філософський аналіз)

**Шаталович Олександр, Шаталович Інна****Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)**

### Анотація

Метою дослідження являється з'ясування сутності сім'ї в традиційній і сучасній культурі крізь призму філософського аналізу. Методологія дослідження включає історико-філософський, соціально-культурологічний, метафізичний, герменевтичний та компаративний підходи. Основні результати дослідження: встановлено, що спектр розуміння сутності сім'ї в традиційній і сучасній культурі розгортається в просторі полеміки між парадигмами реалізму і номіналізму, є продовженням давньої дискусії про існування універсалій і акцидентально суцього; обґрунтовано, що виходячи з метафізичного підходу сім'ю доцільно розглядати як одиничний термін (одинична сім'я, перша сутність, індивідуалія), як загальний термін (загальне розуміння сім'ї, друга сутність, універсалія) і граничну категорію буття (трансценденталію); розуміння сім'ї як трансценденталії пов'язано з тим, що сімейність постає в якості універсального мовного фрейму, семіологічної моделі опису світу, сімейного коду для опису універсуму; на прикладах етимологічного аналізу виявлено, що розуміння сім'ї як індивідуалії, універсалії і трансценденталії було термінологічно закріплено в історії культури; обґрунтовано, що сім'я, хоча і визначається через функції і базові потреби, але, все ж таки, не зводиться повністю до них; обґрунтовано, що сам сімейний спосіб буття є не меншою потребою, ніж ті потреби, які реалізуються через репродуктивну, сексуальну, соціалізуючу, психотерапевтичну, побутову та інші функції сім'ї; встановлено, що якщо для традиційної культури сім'я зазвичай розглядається в ракурсі універсальності і цілісності, то в сучасній культурі відбувається перехід від дискурсу реалізму до дискурсу номіналізму і акценти часто зміщуються в бік індивідуальності і акцидентальності в розумінні сім'ї з розширенням меж сімейності і пом'якшенням наукових критеріїв сім'ї; висловлено припущення, що в результаті домінування номіналістичних трактувань сім'ї виникла сучасна понятійно-термінологічна криза в розумінні сім'ї.

**Ключові слова:** сім'я, родина, шлюб, сутність сім'ї, ознаки сім'ї, визначення сім'ї, універсалія сім'ї, філософія сім'ї, фамілістика

**Цитування:** Шаталович О., Шаталович І. Сутність сім'ї у традиційній та сучасній культурі (філософський аналіз). *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2022. Том 25. №3. С. 36 - 41. <https://doi.org/10.15421/172234>

Стаття надійшла / Article arrived: 26.05.2022

Схвалено до друку / Accepted: 30.06.2022

**Вступ.**

Ідентифікація сутності сучасної сім'ї – одна з актуальних філософсько-культурологічних проблем. Сучасна сім'я відходить від традиційних культурних форм і, як відзначають вітчизняні та зарубіжні дослідники, знаходиться в стадії кризових явищ і глобальних змін (Кравченко, 2019; Furstenberg, 2019; Buchmann, Powell, Tabor, & Miller, 2022), що викликає труднощі визначення сім'ї та її меж (Пешина, 2019; Miller, 2016; Seltzer, 2019; Connidis, 2020), свідчить про відсутність чітких уявлень про її сутність і недостатності концептуальної розробки (Єрофєєва, 2018; Денисін, 2019; Kane, 2019).

Можна сказати, що сучасне розуміння сім'ї зіткнулося з понятійно-сисловою дезорієнтацією, яка сьогодні найбільш відчутно проявляє себе в соціально-правовій сфері, так як від законодавчої фіксації сутності сім'ї залежать такі можливості як усиновлення дітей, поділ майна, підтримка державою, отримання пільг, допомоги, кредитів, спадщина і т. д. Так, наприклад, сучасний вітчизняний дослідник Р. Падун констатує: «У юридичній науці одностайності щодо ознак сім'ї не досягнуто» (2022, с. 78). За думкою дослідника, юридичне визначення поняття сім'ї «повинне містити перелік підстав для створення сім'ї», але «не всі форми влаштування є підставою для створення сім'ї. Наприклад, дитячий будинок сімейного типу. Суперечливим є питання щодо визнання сім'єю відносин, що виникають при опіці та піклуванні» (Падун, 2022, с. 78).

Формулювання загального визначення сім'ї ускладняється ще й тим, що кожна з наук, яка вивчає сьогодні феномен сім'ї, не в змозі охопити його в повноті, тому на зламі ХХІ століття деякі дослідники (А. Антонов, В. Медков) висловили пропозицію щодо міждисциплінарного синтезу наук про сім'ю. Зазначений синтез, за своєю суттю, пов'язаний з вирішенням філософської задачі розгляду сімейної форми людського буття з найбільш загальної точки зору. Тому доречно погодитися з О. Пешиною (2019), яка обґрунтовує необхідність філософського вивчення сім'ї для розробки її універсального та актуального визначення.

**Метою статті** є розгляд сутності сім'ї в традиційній і сучасній культурі крізь призму філософського аналізу.

**Результати дослідження.**

Розглядання сім'ї в філософському ключі пов'язано з низкою питань, вдало сформульованих А. Антоновим: «чи існує сім'я? Може «сім'я» – це лише слово, зручне для об'єднання різного роду образів і уявлень, пов'язаних зі шлюбом, народженням дітей і розлученням? < ... > Сім'я в минулому, сьогодні і майбутньому – це одне й те саме, або мова йде про різні сутності? Чи є об'єднання людей в сім'ю специфічним за формою і характером асоціації, тобто відрізняється від інших об'єднань і груп, що не зводяться до яких-небудь вже наявних типів і видів соціальних спільнот?» (Антонов, 2005, с. 55).

Щоб відповісти на подібні питання, в першу чергу, з'ясуємо поняття сутності. Сутність як

самостійна цілісність (здатна існувати самостійно і не розділятися далі), слідуючи Аристотелю, можлива в якості першої сутності (індивідуалії, одиничного, наприклад, Сократ як одинична людина) і другої сутності (універсалії, форми, наприклад, поняття людини).

Зазначена двозначність аристотелівського розуміння сутності дозволяє розглядати сім'ю як індивідуалію і універсалію. Відповідно питання, поставлені А. Антоновим можна переформулювати так: сім'я – це універсалія, яка є в кожній, без винятку, культурі, або кожна сім'я – неповторна індивідуалія, тому що абсолютно схожих сімей не існує?

З одного боку, сім'я – одна з найважливіших дефінітивних і соціально-предметних універсалій в історії культури. Так, класик культурної антропології Дж. Мердок називає її в числі загальних для всіх культур елементів. Він стверджує: «нуклеарна сім'я служить універсальним видом людських груп. Як єдина переважна форма сім'ї або елемент більш складних сімейних форм вона існує в якості особливої виражено функціональної групи у всіх відомих науці суспільствах. Принаймні, в репрезентативній вибірці з 250 культур, використаної в даному дослідженні, ми не зустріли жодного винятку» (Мердок, 2003, с.19-20). Л. Мостова пише: «... всі відомі суспільства мають основну сімейну форму: батько, мати, діти. Ця форма може бути ізольованою, може включати інших родичів, але основа залишається незмінною, іншої форми, адекватної сім'ї, людство не виробило» (Мостова, 1997, с. 12).

З іншого боку, ряд сучасних авторів заперечує, що існують універсалії сім'ї. З точки зору Л. Міллера (Miller, 2016), поширений міф полягає в тому, що нуклеарна сім'я існувала в усі історичні періоди та культурні контексти, але багато вчених зараз стверджують, що ця сімейна форма не є універсальною. Л. Кане вважає, що «сім'я як соціальна група не повинна визначатися якоюсь випадковою спільною рисою, яка є спільною для її членів, такою як відношення до власності або якась спільна ДНК» (Кане, 2019, р. 81). Феміністські автори, констатує Т. Гурко, показали, що універсальне поняття «сім'я» є ідеологічним і має досвід певного класу (наприклад, середнього класу «білих») і конкретні етнокультурні норми (Гурко, 2016, с. 166). Зокрема, феміністські соціологи звертають увагу на те, що чоловіки і жінки жили в різних культурах і навіть всередині одного суспільства в різних типах домогосподарств і родинних спілок, різних типах інтимних і сексуальних відносин. Тому вони вважають помилковим уявлення про сім'ю як одиничного «актора» (діяча) з єдиною класовою позицією, стандартом життя і сферою інтересів (Азімова, & Шермухамедова, 2007, с. 347).

У руслі даних міркувань ставиться під сумнів і бінарна опозиція «сім'я» – «нетрадиційні сімейні форми», яка, на думку деяких дослідників, істотно впливала на соціальну політику і приводила до заохочення одних сімейних форм і дискримінації інших. Звідси, і не дивно, що в сучасному західному суспільстві дослідники вважають за краще говорити

не про традиційну або сучасну сім'ю, а про традиційні або сучасні сімейні системи (Furstenberg, 2019). І навіть сам термін «сім'я» (family) в останні десятиліття для позначення сімейної реальності використовується у множині – «сім'ї» (families), що мається на увазі варіативність організації сімейного життя, тобто множинність моделей організації приватного життя жінок і чоловіків (Азимова, & Шермухамедова, 2007, с. 347).

З філософської точки зору два представлених вище підходи є вираженням парадигм реалізму і номіналізму, полеміка між якими відома ще з часів античності і середньовіччя і в історії філософії найбільш яскраво була представлена у відомій дискусії про універсалії. Як відомо, знаменита номіналістська «брита Оккама» акцентує увагу на перших сутностях (індивідуаліях) і спрямована проти надмірності других сутностей (універсалій). Переходячи до фамілістичної сфери номіналістична традиція зводить сімейне буття до набору індивідуалій і не бачить необхідності вводити другу сутність (універсалію сім'ї).

Номіналістична парадигма також у характерний спосіб вирішує питання щодо структури самої сім'ї. Показовою, наприклад, є позиція Ф. Суареса, який у «Метафізичних міркуваннях» розрізняє поняття суцього через себе і акцидентально (лат. *accidentia* – те, що з'являється випадково) суцього.

Прикладом суцього через себе, за Ф. Суаресом, є людина. Що перешкоджає людині бути єдиним через себе? Частини, з яких вона складається, взаємно служать одна одній, а самі по собі, відокремлені одна від одної, або відразу гинуть, або не зберігаються довго. А це означає, що всі вони у своєму роді суть неповні суцї і самі по собі призначені до того, щоб утворити суще. Отже, складене у такий спосіб суще, буде суцим (і єдиним) через себе.

Акцидентально суще, за вченням Ф. Суареса, відрізняється від суцього через себе і представлено двома варіантами. По-перше, все те, що складається з різних речей, не пов'язаних між собою фізичним або реальним з'єднанням, є акцидентально суцим. Воно виникає через примикання, коли безліч суцїх (самих по собі) збираються разом, не маючи між собою ніякої єдності або порядку. Прикладами є купа зерна або каменів. У другому варіанті акцидентально суще складається з цілісних суцїх через себе, які хоча і не з'єднані між собою фізично, проте деяким чином впорядковані. Прикладами є армія, держава і сім'я.

Отже, сім'я за Ф. Суаресом, на відміну від людини (як суцього самого по собі) є акцидентально суцим. Протилежну позицію в історії філософії займає Г. Гегель: «Сім'я – це органічне ціле. Її частини – це, власне кажучи, не частини, а члени, які мають свою субстанцію тільки в цьому цілому і окремо від цього цілого самотійністю не володіють» (Гегель, 1971, с. 49). Міркування про неповноту окремої людини висловлює також Й. Фіхте: «Фізична людина не є чоловік або жінка, а людина є двоє <...> Особистість, яка не перебуває в шлюбі є лише наполовину

людиною» (Фіхте, 2006, с. 319-320). Відповідно, на думку Й. Фіхте, мета – бути цілою людиною – вище, ніж будь-яка інша мета, а абсолютне визначення кожного індивідуума обох статей – вступити до шлюбу.

Сучасним прикладом продовження полеміки реалізму і номіналізму є міркування у сфері соціології сім'ї А. Антонова і С. Голода. Так, останній номіналістично визначає сім'ю як сукупність індивідів, що знаходиться, як мінімум, в одному з трьох видів відносин: кровної спорідненості, породження, особистісної взаємодії (Голод, 1994, с. 91). Проте, на думку А. Антонова, у даному випадку існує небезпека підміни сім'ї (сімейних інтеракцій і структур) категоріальною, агрегативною одиницею – індивідом.

А. Антонов зазначає, що деякі економісти і юристи починають зводити сім'ю до «домогосподарства одинаків», а соціологи – до «двох індивідів», один з яких залежний від іншого (наприклад, мати з дитиною). І хоча така підміна пов'язана зі зручністю проведення соціологічних досліджень або здійснення соціальної роботи, але в той же час вона спотворює інформацію про сім'ю. Відокремлений індивід – це соціальна фікція, оскільки соціальний «атом» людини включає все різноманіття відносин з оточуючими. Якщо продовжити цю фізичну метафору, то сім'я виявиться своєрідною молекулою – системою систем міжособистісних взаємин. Тому редукція сім'ї до соціального атому індивіда, і тим більше до особистості як агрегативної одиниці (що розуміється в якості елементарної частини будь-якого агрегату, конгломерату довільно з'єднаних елементів) позбавляє мікросоціологію її об'єкта вивчення (Антонов, 2005, с. 32-33). Тому, на думку дослідника, не слід плутати сім'ю з сімейними об'єднаннями (сімейні групи), які утворюються при відніманні одного з трьох відносин (подружжя – батьківства – споріднення).

Отже, під впливом номіналістичного дискурсу відбувається розширення меж сімейності і пом'якшення наукових критеріїв сім'ї. Як справедливо підкреслює А. Антонов, слово «сім'я» резервується для позначення «залишків», «уламків» сімейного способу життя. І тоді подружжя без дітей, один батько з дитиною, рідна тітка з осиротілим племінником, дідусь з онуком (і т.п.) можуть в соціальних науках мати назву «сім'я». Але насправді, розщеплення колишньої інституційної єдності батьківства-подружжя-спорідненості на автономні від сім'ї і одина від одної частини, за влучною думкою вченого, пов'язане з руйнуванням сім'ї як такої (Антонов, 2005, с. 64). Термін «сім'я» у такому випадку, означаючи все, не означає в той же час нічого. Чи не цим номіналістичним ухиленням викликана сучасна понятійно-термінологічна дезорієнтація в розумінні сім'ї?

Ще один приклад сучасного впливу номіналістичної парадигми – зведення сім'ї (як номінального об'єднання індивідів) до набору

функцій. Але, чи можна сказати, що сім'я – це сукупність функцій? Чи можна сім'ю редукувати до забезпечення соціально-психологічно-біологічних потреб? Якщо так, то функції і потреби є більш первинними, ніж сім'я.

Цінність сім'ї в її функціях. Але які з них є базовими, тобто специфічно сімейними? Чіткої відповіді немає. Адже задоволення потреб може відбуватися по-іншому. Навіть репродуктивна функція із сучасними технологіями виявляється зовсім не головною. І хоча сьогодні функціоналізм прагне врятувати сім'ю, але марно. Образно висловлюючись, фамілістичний функціоналізм, так би мовити, підпиляв гілку, на якій сидів, і тепер раптом проголошує кризу сім'ї. Захопившись емпірико-функціональними побудовами, ми ризикуємо пройти повз чогось важливого в розумінні сім'ї. Сімейність – це щось, глибоко приховане в надрах людини. Як влучно звертає увагу сучасна дослідниця Н. Алексєєва, «... інститут сім'ї існує не тому, що виконує життєво важливі для існування суспільства функції, а тому, що шлюб, народження, утримання і виховання дітей відповідають якимось глибоко особистим, поки слабо дослідженим потребам мільйонів людей» (Алексєєва, 2010, с. 193). Таким чином, сім'я хоча і визначається через функції і базові потреби, але не зводиться повністю до них. Сам сімейний спосіб буття є не меншою потребою, аніж ті потреби, які реалізуються через репродуктивну, сексуальну, соціалізуючу, психотерапевтичну, побутову (та ін.) функції сім'ї.

Сім'я – складний, багатогранний і вельми значимий для людини феномен. По-перше, саме в сім'ї закладаються основи майбутньої особистості і майбутнього громадянина, його духовно-світоглядні та ціннісно-етичні орієнтації і установки. У мільйонів людей дійсно є потреба в сім'ї, причому не функціонального, а екзистенціального характеру. Людина не може існувати без сім'ї. Вона, хоча і перебуває в суспільстві, але все одно тягнеться до більш інтимного спів-буття з Іншим. Ми з необхідністю прагнемо так чи інакше реалізувати закладену в нас спів-буттєвість і сімейність.

По-друге, варто відзначити глибинний зв'язок сімейної та соціальної сфер буття. З шлюбною семіосферою К. Леві-Строс пов'язує перші стратифікації суспільства. За зразком сім'ї, підкреслює Д. Купер, будуються інші одиниці суспільства, такі як школа, університет, лікарня, Церква, урядовий апарат, збройні сили (Соорег, 2000). Не випадковий і той факт, що такі різнопланові соціальні системи як авторитарні держави, виробничі корпорації, мафіозні клани, часто намагаються свій устрій інтерполювати в структуру сімейного укладу. Важливість сімейних відносин простежується і на більш глибинному соціальному рівні. Наприклад, Г. Дзібель, звертає увагу на активне визнання людиною широких мас родичів за межами генетичної близькості: побратимів, кумів, прийомних батьків (та ін.), які абсорбують всю рольову структуру, пов'язану з батьківською

турботою або братньою взаємодопомогою (Дзібель, 2001, с. 81). Отже, сімейність пронизує всю соціальну сферу.

По-третє, сімейна проблематика червоною ниткою проходить через всю історію культури. «Теогонія» засвідчує про народження богів та їх сімейні стосунки. Легендарна Троянська війна, описана Гомером, також починається з сімейного конфлікту. Неозорий ряд сімейних історій яскраво виражений в категоріях трагічного і комічного, піднесеного і низинного, належного і сущого, морального і порочного, святого і гріховного. Хоча, справедливе і зворотне твердження: всі ці естетичні, етичні, релігійні, міфологічні та світоглядні категорії дані нам лише за допомогою категорій сімейного буття. Адже навіть коли йдеться про природу як таку, необхідно вслухатися в саме слово при-рода (від слова народжувати). Тобто все, що нас оточує – народжене. Таким чином, все навколо є сім'я, яка в своєму розширеному значенні є способом існування Всесвіту і структуратором універсуму.

Для пояснення вказаної фундаментальності у розумінні сутності сім'ї слід використати ще одну філософську категорію – трансценденталію. Як відомо, терміном «трансценденталія» схоласти позначали властивості буття (сущє, єдинє, істинне, благає, річ), які виходять за межі десяти аристотелівських категорій. На думку Дунса Скота, всі наші загальні поняття, а також поняття «сущого» та інших трансценденталій, формуються завдяки абстрагуючій діяльності розуму, на підставі чуттєво сприйнятих речей. Переходячи (у розширеному значенні зазначеного терміна) до фамілістичного контексту, відзначимо, що сім'ю слід розглядати не тільки як індивідуалію (першу сутність, одиничну сім'ю) або універсалію (другу сутність, єйдос сім'ї), але і як трансценденталію, як рід сущого і граничну категорію буття.

Наприкінці, відзначимо, що всі знайдені нами аспекти розуміння сім'ї були термінологічно закріплені в історії культури. Так, наприклад, номіналістичне розуміння сутності сім'ї спостерігаємо в етимології загальнослов'янського концепту «сем'я» (семія). За походженням дане слово є формою збірного іменника, який утворено від іменника «сѣмь» (робітник, слуга, домохазяїн). Тобто «сем'я» (сім'я) утворено на зразок «братія». Отже, якщо «сѣмь» означає особу, то сім'ю можна уявити, як сукупність осіб. Аналогічно і латинське слово *familia* також є збірним за своїм походженням (аналогічно концепту «сем'я»), етимологічно означає сукупність слуг (*famuli*), що живуть під одним дахом (Бенвенист, 1995, с. 234). Номіналістичний дискурс лінгвістично закріплений також і в повсякденному трактуванні терміну «сім'я» як «сім Я», який розглядають дослідники Анісіні (Анісин, & Анисина, 2006, с. 12-15). У повсякденній свідомості, підкреслюють вони, сім'я часто трактується як «сім Я», зберігається ще визнання того, що так повинно бути в ідеалі: чи вважаючи тільки дорослих, або навіть одних дітей

(«семеро по лавках») – справжня сім'я є такою.

Критикуючи цю народну етимологію Анісіни натомість пропонують свій варіант реалістичного тлумачення: «сім'я» («семья») як «насіння» («семя»). Сімейство, на їхню думку, є насіння, яке розрослося, тобто те, що відбувається з насіння. Аналогічні іменники на «-ство» позначають домінуючий прояв того, що позначається відповідним коренем, а також результат такого домінування (наприклад: багатство, дитинство). Отже, сім'я визначається єдністю насіння і будується на його домінуючій ролі. Там, де це домінування і визначальний характер насіння впливає на все життя людини, ми маємо справу з «сімейністю». У цьому сенсі можна говорити і про народ як єдину сім'ю, про «сім'ю братніх народів», навіть про людство як якусь «спільну сім'ю». Сімейність у даному випадку постає якістю, що властива сім'ї не тільки як універсалії, але і трансценденалії.

#### Висновки.

У метафізичному розумінні сім'ю доцільно розглядати у трьох вимірах: як першу сутність (одичину сім'ю, індивідуалію), другу сутність (загальне поняття сім'ї, універсалію) і граничну категорію буття (фундаментальне поняття сім'ї, трансценденалію). В останньому варіанті сімейність постає в якості універсального мовного фрейму, сімейного коду або семіологічної моделі опису світу.

Проблема розуміння сутності сім'ї в історії культури розгортається в просторі безперервної (з часів античності та середньовіччя) полеміки між парадигмами реалізму і номіналізму. Відповідно, проблему сутності сім'ї можна звести до трьох наступних питань. По-перше, чи існує універсалія сім'ї або в історії культури доречно говорити лише

про сімейні індивідуалії, як різні типи інтимних і сексуальних відносин, домогосподарств, родинних спілок? По-друге, чи є сім'я цілісним суцям через себе (складається з несамодостатніх частин) або акцидентально суцям (конгломерат самодостатніх індивідів)? По-третє, чи є сім'я трансценденалією (сім'я як структуратор буття) або умовним терміном для позначення законодавчо закріплених функцій?

Обидві зазначені парадигми розуміння сім'ї зустрічаються в історії філософії і культури з термінологічним закріпленням як в номіналістичному (сім'я як familia, семья, «сім Я»), так і в реалістичному (сім'я як насіння, сімейство) варіантах.

Для традиційної культури більш вагомою була реалістична парадигма, в якій сім'ю розглядали як трансценденалію, універсалію і суцям через себе. Сім'я, з даної точки зору, – не просто осередок суспільства, інститут або мала група, вона – атрибут буття людини, принцип організації соціального буття, спосіб існування універсуму.

У сучасній культурі посилюється домінування дискурсу номіналізму і тому акценти часто зміщуються у бік розуміння сім'ї як акцидентально суцього (з редукцією до індивіду як агрегативної одиниці), уявлення сімейної сфери як конгломерату сімейних індивідуалій (малих соціальних груп або систем) і до номінального сприйняття сім'ї як деякої сукупності функцій (репродуктивної, сексуальної, соціалізуючої, психотерапевтичної, побутової та ін.), які вона втрачає одна за одною. Зазначене зміщення акцентів призводить до розширення меж сімейності, пом'якшення наукових критеріїв сім'ї, зникнення сім'ї як такої і отже до понятійно-термінологічної дезорієнтації.

#### БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Азимова Н., Шермухамедова Ж. Гендер и семья. Введение в теорию и практику гендерных отношений: сб. научн. статей. Ташкент, 2007. С. 332–353.
- Алексеева Н. Д. Семья как социальный механизм воспроизводства традиции в контексте развития национальной культуры. Школа университетской науки: парадигма развития. 2010. № 1 (1), т. 2. С. 191–193.
- Анисин А. Л., Анисина С. С. Семья как быт и бытие в истории и жизни. Тюмень, 2006. 183 с.
- Антонов А. И. Микросоциология семьи. М.: ИНФРА-М, 2005. 368 с.
- Бенвенист Э. Словарь индоевропейских социальных терминов. М.: Прогресс; Универс, 1995. 456 с.
- Гегель Г. Работы разных лет. В 2 т. Т. 2. М.: Мысль, 1971. 630 с.
- Голод С. И. Семья и брак: историко-социологический анализ. СПб.: Петрополис, 1998. 272 с.
- Гурко Т. А. Теоретические подходы к изучению семьи: монография. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Институт социологии РАН, 2016. 210 с.
- Денискин С. А. Философия семьи: пролегомены. Вестник Челябинского государственного университета. 2020. № 8 (442). С. 49–55.
- Дзибель, Г. В. Феномен родства. Пролегомены к иденетической теории. Алгебра родства: Родство. Системы родства. Системы терминов родства. Вып. 6. СПб.: Музей антропологии и этнографии РАН, 2001. 470 с.
- Ерофеева К. Л. К вопросу об определении семьи: новые аспекты. Вестник Ивановского государственного университета. Серия: гуманитарные науки. 2018. №3 (11). С. 65–73.
- Кравченко Г. С. Роль сім'ї та шлюбу в сучасному суспільстві – соціально-філософський аспект. Наукове пізнання: методологія та технології. 2019. №1. С. 51–58.
- Мердок, Дж. П. Социальная структура. М.: ОГИ, 2003. 608 с.
- Мостова Л. А. Антропологическая традиция в исследовании культуры: вместо введения. Антология исследований культуры. Т.1 / Сост. С. Я. Левит, Л. А. Мостова. СПб.: Университетская книга, 1997. С. 5–14.
- Падун Р. В. Визначення сім'ї як правової категорії та особливого феномену суспільних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 68. С. 75–79. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.12>.
- Пешина Е. В. Семья как объект изучения социально-гуманитарных наук: проблема определения понятия. Социальные и гуманитарные науки: теория и практика. 2019. № 1(3). С. 159–166.

Фихте И. Система учения о нравах согласно принципам наукоучения; Наукоучение. СПб. : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2006. 619 с.

Buchmann M., Powell B., Tabor J.A. and Miller L.R. Diverse Family Forms and Children's Well-Being. Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences / Eds. R.A. Scott, S.M. Kosslyn and M. Buchmann. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118900772.etrds0449>.

Connidis I. A. Who Counts as Family Later in Life? Following Theoretical Leads. *Journal of Family Theory & Review*. 2020. №12. P. 164-179. DOI: <https://doi.org/10.1111/jftr.12367>.

Cooper D. Death of the Family. Paperback, 2000. 145 p.

Furstenberg F. F. Family Change in Global Perspective: How and Why Family Systems Change. *Family Relations*. 2019. №68. P. 326-341. DOI: <https://doi.org/10.1111/fare.12361>.

Kane L. W. What is a family? Considerations on purpose, biology, and sociality. *Public Affairs Quarterly*. 2019. № 33(1). P. 65-88. DOI: <https://doi.org/10.2307/26910010>.

Miller L. R. Definition of Family. *Encyclopedia of Family Studies* / Ed. C.L. Shehan. John Wiley & Sons, Inc. 2016. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781119085621.wbefs137>.

Seltzer J. A. Family Change and Changing Family Demography. *Demography*. 2019. №56(2). P. 405-426. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13524-019-00766-6>.

## REFERENCES

Alekseeva, N. D. (2010). Sem'ja kak social'nyj mehanizm vosпроизводства tradicii v kontekste razvitiya nacional'noj kul'tury [Family as a Social Mechanism for the Reproduction of Tradition in the Context of the Development of National Culture]. *Shkola universitetskoy nauki: paradigma razvitiya*, 1 (1), t. 2, 191-193.

Anisin, A. L. Anisina S.S. (2006). *Sem'ja kak byt i bytie v istorii i zhizni* [Family as Life and Being in History and Life]. Tyumen.

Antonov, A. I. (2005). *Mikrosociologija sem'i* [Microsociology of the Family]. Moscow: INFRA-M.

Azimova, N. & Shermuhamedova Zh. (2007). Gender i sem'ja [Gender and Family]. *Vvedenie v teoriju i praktiku gendernyh ottnoshenij: sb. nauchn. statej*. Tashkent, 332-353.

Benvenist, Je. (1995). *Slovar' indoevropskikh social'nyh terminov* [Dictionary of Indo-European Social Terms]. Moscow: Progress; Univers.

Buchmann, M., Powell, B., Tabor, J. A., & Miller, L. R. (2022). Diverse Family Forms and Children's Well-Being. In R.A. Scott, S.M. Kosslyn & M. Buchmann (Eds). *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences*. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118900772.etrds0449>.

Connidis, I. A. (2020). Who Counts as Family Later in Life? Following Theoretical Leads. *Journal of Family Theory & Review*, 12, 164-179. DOI: <https://doi.org/10.1111/jftr.12367>.

Deniskin, S. A. (2020). Filosofija sem'i: prolegomeny [Philosophy of the Family: Prolegomena]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, 8 (442), 49-55.

Dzibel', G. V. (2001). Fenomen rodstva. Prolegomeny k ideneticheskoj teorii [Kinship Phenomenon. Prolegomena to the Idenetic Theory]. *Algebra rodstva: Rodstvo. Sistemy rodstva. Sistemy terminov rodstva*, (6). Saint Petersburg: Muzej antropologii i jetnografii RAN.

Erofeeva, K. L. (2018). K voprosu ob opredelenii sem'i: novye aspekty [On the Question of Defining the Family: New Aspects]. *Vestnik Ivanovskogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: gumanitarnye nauki*, 3 (11), 65-73.

Fichte, J. (2006). *Sistema uchenija o nraвах soglasno principam naukouchenija; Naukouchenie* [The Science of Ethics as Based on the Science of Knowledge; The Science of Knowledge]. Saint Petersburg: Izd-vo S.-Peterb. un-ta.

Furstenberg, F. F. (2019). Family Change in Global Perspective: How and Why Family Systems Change. *Family Relations*, 68, 326-341. DOI: <https://doi.org/10.1111/fare.12361>.

Golod, S. I. (1998). *Sem'ja i brak: istoriko-sotsiologicheskij analiz* [Family and Marriage: Historical and Sociological Analysis]. Saint Petersburg: Petropolis.

Gurko, T. A. (2016). *Teoreticheskie podhody k izucheniju sem'i* [Theoretical Approaches to Family Studies]. 2 izd., pererab. i dop. Moscow: Institut sociologii RAN.

Hegel, G. (1971). *Raboty raznyh let* [Works of Different Years]. T. 2. Moscow : Mysl'.

Kane, L. W. (2019). What is a family? Considerations on purpose, biology, and sociality. *Public Affairs Quarterly*, 33(1), 65-88.

Kravchenko, Gh. S. (2019). Rol' sim'ji ta shljubu v suchasnomu suspil'stvi – social'no-filosofskij aspekt [The Role of a Family and a Slaughter in Modern Society - Social and Philosophical Aspects]. *Naukove piznannja: metodologija ta tekhnologiji*, 1, 51-58.

Merdok, Dzh. P. (2003). *Social'naja struktura* [Social Structure]. Moscow: OGI.

Miller, L. R. (2016). Definition of Family. In C.L. Shehan (Ed.) *Encyclopedia of Family Studies*. John Wiley & Sons, Inc. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781119085621.wbefs137>

Mostova, L. A. (1997). Antropologicheskaja tradicija v issledovanii kul'tury: vmesto vvedenija [Anthropological Tradition in the Study of Culture: Instead of an Introduction]. In *Antologija issledovanij kul'tury*. T. 1. 5 -14. Saint Petersburg: Universitetskaja kniga.

Padun, R. V. (2022). Vyznachennja sim'ji jak pravovojj kategoriji ta osoblyvogho fenomenu suspil'nykh vidnosyn [Defining the Family as a Legal Category and a Special Phenomenon of Social Relations]. *Naukovyj visnyk Uzhgorodskogo nacional'nogho universytetu*. Serija: Pravo, 68, 75-79. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.12>.

Peshina, E. V. (2019). Sem'ja kak ob'yekt izuchenija social'no-gumanitarnyh nauk: problema opredelenija ponjatija [Family as an Object of Social and Humane Study: Problem of the Definition]. *Social'nye i gumanitarnye nauki: teorija i praktika*, 1(3), 159-166.

Seltzer, J. A. (2019). Family Change and Changing Family Demography. *Demography*, 56(2), 405-426. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13524-019-00766-6>.